

Білобрат С. М.,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ЗБАГАЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ВОКАБУЛЯРА СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

У статті розглядаються особливості розширення фахового іноземного вокабуляра студентів вищих медичних закладів освіти. Описано основні аспекти медичної термінологіки та проаналізовано можливості застосування різних підходів щодо представлення, опрацювання та засвоєння лексичного матеріалу курсу вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: терміносистема, словотворення, семантизація.

В статье рассматриваются особенности расширения профессионального иноязычного вокабуляра студентов высших медицинских учебных заведений. Описаны основные аспекты медицинской терминологии и проанализированы возможности применения различных подходов относительно представления, обработки и усвоения лексического материала курса изучения иностранного профессионального языка.

Ключевые слова: терминсистема, словообразование, семантизация.

The article deals with the peculiarities of expanding professional foreign language vocabulary of students in higher medical educational establishments. The main aspects of medical terminology have been described and the possibility of using different approaches to the representation, processing and mastering vocabulary in professional language learning course has been analyzed.

Keywords: terminological system, word-formation, semantization.

Останнім часом сфера медицини активно розвивається на тлі міжнародної співпраці. В наш час неможливо стати лікарем світового рівня, не знаючи постулатів та новинок прогресуючої європейської медицини. Поїздки закордон, участь в міжнародних медичних програмах, конференціях, форумах в галузі всесвітньої системи охорони здоров'я через безпосереднє спілкування із зарубіжними колегами дають можливість постійного обміну безцінним досвідом та знаннями. Однак, варто пам'ятати, що активний процес інтернаціональної комунікації і внесення власних ідей у розвиток світової медицини вимагає не тільки професійної кваліфікації, але й багатого термінологічного вокабуляра.

Фахова мова будується на основі загальнонавчальної й знаходиться з нею в постійному взаємозв'язку. Сьогодні медики, знаючи професійно-орієнтовану іноземну мову, мають колосальні шанси розширити свій потенціал і збагатити досвід прочитавши необхідну наукову літературу чи спілкуючись Інтернетом з іноземними колегами. Таким чином, з метою вирішення нагальних проблем здоров'я людей, його зміцнення та профілактики хвороб шляхом міжкультурної комунікації, вивчення сучасної англійської медичної терміносистеми стає надзвичайно актуальним у вищій школі медичного профілю. Отже, впродовж навчання у немовному ВНЗ в курсі вивчення іноземної мови студенти повинні, водночас, досягнути відповідного рівня знань побутової лексики та отримати продуктивний запас англійських загальних термінів обраної спеціальності.

Багато лінгвістів присвятили свої праці розгляду питання структури запозичених термінів, семантичних процесів термінологізації загальнонавчаних слів, мовної специфіки окремих галузей медицини і медичної термінології англійської мови в цілому. Проте, існуючі дослідження вивчення англійської медичної термінології не вичерпують усієї тематики, пов'язаної з її формуванням, функціонуванням у мові, проблемами та перспективами вивчення.

Вважається, що сучасним вирішальним критерієм навчання іноземній термінології певного фаху є накопичення мовного матеріалу та розвиток навичок використання лексичних одиниць. "Очевидно, що ефективність і успішність вивчення термінологічної лексики під час вивчення іноземної мови професійного спрямування залежить від виваженого вибору іноземномовного фахового матеріалу, який залучається до навчального процесу. Таким базовим матеріалом є, перш за все, тексти фахового спрямування, які вважаються джерелом для розширення фахового термінологічного словника, предметом читання та обговорення на заняттях, основою для усного спілкування в різних ситуаціях професійно-ділового мовлення, для аудіювання, тобто для всебічної цілеспрямованої і продуктивної мовленнєвої діяльності студентів" [4]. Адже, як показує практика, саме на основі фахових текстів можна відпрацювати дефініцію кожного терміна, його семантичні особливості щодо інших слів тощо. Це означає, що на заняттях з іноземної мови потрібно пропонувати для читання та обговорення нову, доступну за змістом фахову літературу, яка, до того ж, виступає ще й основним мотиваційним чинником. За таких умов тексти професійного спрямування не лише виконуватимуть роль джерела збагачення термінологічного вокабуляра студентів-медиків, але й стануть засобом становлення їхньої фахово-орієнтованої ерудиції.

Крім змісту мовного матеріалу, суттєву роль відіграє і його обсяг. За словами Полежако В.І. "Обсяг термінологічної лексики повинен бути достатнім для забезпечення комунікативної діяльності студентів у межах тематики спілкування, визначеною програмою" [10].

Важливо звернути увагу, також, на дотекстові та післятекстові завдання. Треба підбирати такі дотекстові завдання, які, передусім, були б спрямовані на мотивацію до прочитання тексту, включали часткове ознайомлення із новими терміноелементами й полегшували розуміння інформації тексту. "Робота над текстом за фахом починається з орфографічного та фонетичного опрацювання термінів і термінологічних словосполучень як ізольовано, так і в реченнях під час виконання мовленнєвих вправ рецептивного і репродуктивного характеру" [4].

Отже, завдання перед фаховим іншомовним текстом повинні сприяти фонетично правильному читанню термінів, розвитку вміння семантизувати нові лексичні одиниці, вдосконаленню перекладу, лексичної здогадки та визначення частини мови поданих термінів тощо. Вправи такого типу, на думку Ляховицького М.В., дозволяють “краще усвідомити правила утворення дериватів і способів конверсії слів” [8, с. 36], зрозуміти й запам’ятати функцію та значення складових елементів терміна, і водночас, переосмислити вживання загальноновживаних лексичних одиниць, які у медичному контексті набувають іншого значення. “Передтекстові вправи часто базуються на роботі із словниками, оскільки студенти працюють з окремими словами або реченнями, а не з текстом, в якому завжди велику роль відіграє контекст. “До передтекстових лексичних вправ варто було б включати: вправи на вимову з транскрипцією або завдання перевірити вимову в словнику; вправи на словотворення – визначення частин мови за словотворчими елементами, утворення слів за допомогою різних способів словотворення (ці вправи є корисними для поповнення словникового запасу, а також для вільного орієнтування в реченні); вправи на синоніми, антоніми; визначення значення слова за його дефініцією; переклад інтернаціональних слів; поєднання слів англійською мовою з їх українськими еквівалентами; завдання, які вимагають використання словників – двомовних або англо-англійських тощо” [12, с. 154-155].

Вважається, що найбільш ефективними є вправи наступного характеру:

- вибрати з речень ряд похідних слів і виділити складові елементи (навести модель семантизації похідних слів);
- семантизувати певний афікс із знайомими кореневими елементами (ці вправи повинні бути використані у великій кількості, оскільки вони мають тренувальний характер);
- із знайомих кореневих елементів і афіксів по вивченій моделі утворити похідні слова [1, с. 57].

На нашу думку, завдання ж, подані після тексту, повинні бути, передусім, комунікативно спрямованими, що забезпечить поповнення пасивного словника студентів, який дозволяє їм розуміти більшість інформації тексту. “На заключному етапі роботи доцільно виконання вправ з самим текстом. Ці вправи відрізняються від приведених вище лише тим, що основою для роботи служить текст, і студентам дається завдання самостійно вибрати з тексту і семантизувати ті або інші похідні слова” [1, с. 57].

Розширення лексичного запасу за рахунок вивчення фахово-орієнтованої термінології є одним із значних аспектів навчання іноземній мові. Методисти виділяють три основні етапи формування лексичних навичок: семантизацію лексичних одиниць, автоматизацію лексичних одиниць та подальше вдосконалення лексичних навичок. “Автоматизація разом із семантизацією, відбувається на дотекстовому етапі, а подальше вдосконалення набутих лексичних навичок – на текстовому й післятекстовому етапах” [9]. Вчені дотримуються думки, що у відриві від контексту термінам властива багатоаспектність, у них з’являється багатозначність і синонімія. Ці чинники спричиняють труднощі студентам при семантизації медичних термінів. Для усунення таких проблем в процесі семантизації термінів доцільно застосовувати наступні способи: визначення похідних термінів; деривація термінів; пояснення термінів засобами англійської мови; підбір термінологічних синонімів; підбір антонімічних термінів; порівняння термінів британського та американського варіантів англійської мови; переклад [7, с. 55]. Отже, прикладами завдань такого типу можуть бути наступні:

- пояснення термінів англійською мовою: antibody – a protein produced in response to an antigen;
- підбір синонімів: limb – extremity;
- підбір антонімів: maxilla – mandible;
- переклад (якщо немає інших можливостей для семантизації термінів):
- anaphylactic – анафілактичний.

Окремі мовознавці та філологи дискутують про необхідність використання рідної мови для семантизації термінів, вважаючи, що такий спосіб вивчення термінології – це шлях до кращого запам’ятовування термінів. Однак, даний підхід можна застосовувати лише у випадку навчання груп студентів із помітно низьким рівнем володіння іноземною мовою, де важко відійти від традиційної схеми: читання – переклад – механічне заучування напам’ять. Проте, навчаючи студентів із високим рівнем мовної підготовки, доцільно виробити іншу методику (наприклад, задавати фахово-орієнтовані тексти на позааудиторне опрацювання, а безпосередньо на занятті пропонувати дискусійне обговорення питань, висвітлених в текстах, проводити аналіз прочитаного). Плануючи навчальний процес таким чином, можна досягнути точності та коректності вживання термінологічної лексики студентами в усному і писемному мовленні.

Вчені виділяють два шляхи формування словникового мінімуму дорослої людини. Перший із них полягає у безпосередньому стимулюванні пам’яті, тоді як другий підхід пов’язаний із аналітичними можливостями інтелекту студента (розвиток навичок розуміння слів шляхом аналізу). Переваги другого підходу очевидні: словниковий запас може поповнюватись безмежно; словник в очах студентів набуває системності; засвоєння нових слів відбувається безпосередньо під час читання [3]. Отже, одним із ефективних способів подальшого розвитку комунікативної компетенції студентів-медиків можемо вважати опанування словотворчим мінімумом внаслідок оволодіння аналітичними навичками щодо розкриття значення утворених слів за допомогою словотворення, вмінням виділити в окремих утворених словах знайомі елементи, впізнавати та розпізнавати їх, аналізуючи. Це означає, що в процесі підбору навчального матеріалу й для успішного його засвоєння студентами “Викладач, перш за все, має чітко уявити, про що саме з теорії словотворення необхідно повідомити студентів, а по-друге, знайти, як на практиці навчити словотворенню” [3]. У досягненні кінцевих цілей дисципліни, а зокрема, вміння інтерпретувати медичну іншомовну літературу – суттєву роль відіграє систематичне виконання вправ, спрямованих, як на аналіз утворених слів, так і на їх формування.

Словотворчий аспект є надзвичайно важливим в процесі викладання іноземної мови у вищому медичному навчальному закладі. Зокрема, необхідно звертати увагу на фактори, що сприяють розумінню утвореного

слова, серед яких: кількість афіксів у слові та їх семантика; модель побудови слова; наявність орфографічних труднощів у слові; еквіваленти даного слова у рідній мові тощо. Таким чином, “знайомлячи студентів з морфологічною структурою англійських слів, треба привернути їх увагу до частого збігу форми кореня, основи та цілого слова у одноформових словах, яких у англійській мові значно більше. Щоб подолати цю трудність, слід надати визначення основи слова” [3], тобто, зауважити, що вона складається з афікса й кореня. Отже, зважаючи на вищесказане, можемо стверджувати, що морфологічний аналіз слова виступає одним із ефективних засобів розширення словникового запасу студентів.

Варто зауважити, що “медична термінологія оперує великим корпусом термінів, значна частина яких представляє собою сформовану систему, засновану на традиційних способах термінотворення, ядро яких складає греко-латинська база. Тому курс навчання включає також вивчення основних процесів, що відбуваються в мові і в його словниковому складі, закономірностей, яким підкоряється його система термінотворення – правил деривації, конверсії, полісемії та ін.” [5, с. 131]. Справді, для швидкого запам’ятовування термінів доцільно вживати саме спосіб деривації термінів. А викладачам необхідно проводити аналіз словотворчих елементів термінів при читанні фахових текстів, що суттєво збагачує термінологічний словник студентів.

За словами Петрової О.Б., “в навчанні термінології необхідно враховувати деякі особливості значення слова-терміна порівняно зі значенням загальноживаного слова, а саме: зв’язок слова-терміна, насамперед, не з окремим предметом, а з класом, рядом, типом; співвіднесеність слова-терміна з професійним науковим поняттям, а не з побутовим чи загальним уявленням, емоцією, естетичним переживанням тощо; обов’язкове визначення, надання дефініції слову-терміну; зв’язок значення слова-терміна з певною сферою професійної діяльності, що передбачає спеціальне навчання для засвоєння наукової термінології” [9].

Медичні тексти характеризуються наповненістю фахової лексики, серед якої міжнародні терміни, скорочення та спеціальні слова. При цьому одні і ті ж поняття мають різні назви залежно від мови та регіону, наприклад, словосполучення “аналіз крові” можна перекласти англійською кількома шляхами: blood test і blood analysis, хоч британські та американські лікарі вживають спеціальний термін complete blood count (CBC), про що не вказано в жодному словнику. Очевидним, також, є факт, що у сучасному медичному термінотворенні відзначається тенденція до використання розмовних англійських слів для позначення хірургічних методів, патологічних відкриттів, опису радіологічних знахідок, картин крові та інших явищ (Chinese restaurant syndrome, silver fork fracture). Отже, подаючи лексику для опрацювання, викладачу потрібно звертатися до різних джерел інформації, враховувати специфіку слова, вміло підбирати еквіваленти іноземною мовою.

Під час навчання іншомовній термінології виникає, також, досить багато проблем лінгводидактичного характеру, які повинні враховуватися викладачем для якісного й адекватного засвоєння термінологічних одиниць студентами. Серед них – питання добору до кожної нової теми термінів та терміноелементів, визначення обсягу спеціального вокабуляра студентів, а ще, добре продумане формування активного і пасивного термінологічного запасу. “Основні стратегії відбору лексики, згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, включають відбір усних та писемних іншомовних автентичних текстів та відбір ключових слів у тематичних сферах з урахуванням професійних потреб тих, хто вивчає іноземну мову” [6, с. 114].

Отже, перед викладачами іноземної мови у вищих медичних закладах освіти стоїть завдання забезпечити продуктивне засвоєння термінології студентами. Для цього слід, також, подбати і про вмілу організацію навчального заняття, насамперед, активізуючи мотивацію студентів шляхом урізноманітнення засобів професійного спрямування навчання іноземній мові, залучення студентів до різних видів діяльності, використання інноваційних методик та сучасних інформаційних технологій.

Цікавим є питання щодо подальшого засвоєння медичної термінології. “Опрацьовувати засвоєні терміни найкраще в різних контекстах і видах мовленнєвої діяльності відповідно до етапу: перекладах текстів та окремих речень з англійської мови рідною та навпаки, практикуванні навчального діалогічного мовлення, підготовці усних виступів для доповіді на конференціях, складанні анотацій до наукових публікацій тощо” [9]. На розвиток навичок володіння іноземною медичною термінологією позитивно впливає застосування таких видів аудиторної та самостійної роботи як анутовання, тезування і реферування почутої чи прочитаної інформації. Таким чином, студенти акцентують увагу на головному, вміють відділити його другорядного; спрацьовує їх слухова й зорова пам’ять; вдосконалюються мовленнєві навички аудіювання та письма. Доцільно подати студентам самостійну роботу на занятті чи на індивідуальне опрацювання вдома, наприклад, “завдання прореферувати рекомендовану іноземну літературу із певного фахового розділу, опрацювати фрагменти оригінальних монографій, підручників, статей, оглядів в Інтернеті. Завдання можуть полягати і в перекладі з іноземної мови оригінальних текстів невеликого обсягу, складанні до них плану, запитань, а також їх переказ (на початковому етапі), перекладі, конспектуванні, реферуванні текстів з декількох визначених іноземних джерел, складанні анотацій та коротких повідомлень іноземною мовою (на подальшому етапі) за певною фаховою темою” [9]. Семенчук Ю.О. радить опрацьовувати та засвоювати терміни за наступною схемою:

– усна презентація термінів, їх семантизація, поєднуваність з іншими словами/термінами, способи деривації, приклади вживання у певних зразках;

– виконання вправ із застосуванням комп’ютера, графічних опор тощо; заповнення пропусків у тексті, підбір визначень до текстів з кількох варіантів, завершення речень, зіставлення термінів та їх дефініцій, визначення одного зайвого слова;

– моделювання мовленнєвих ситуацій з реального життя, під час програвання яких студенти автоматизують вживання певного терміна у конкретній ситуації спілкування [11, с. 32].

При навчанні термінології іноземною мовою повинен враховуватися критерій проблемності. Це означає, що слід створити певні умови, за яких би студенти могли отримувати знання шляхом власних розумових

спроб та зусиль. “Одним із правил створення проблемної ситуації на заняттях з іноземної мови є та умова, що проблемне завдання, яке пропонується, за ступенем складності має відповідати рівню наявності знань та інтелектуальних можливостей студентів” [10]. Тому виникає потреба у попередньому детальному аналізі навчального матеріалу з метою доцільного виокремлення в ньому основних моментів та формування проблемних завдань.

Отже, перед сучасним викладачем іноземної мови у медичному ВУЗі стоїть непросте завдання – знайти такі форми і способи представлення та опрацювання фахового термінологічного матеріалу, які б зробили цей процес цікавим і бажаним для студентів, використовувати методику, яка б тісно поєднувала сферу медицини та англійське середовище впродовж цілого курсу вивчення іноземної мови. В процесі підготовки викладач повинен враховувати різні критерії, які б забезпечили успішне опанування фаховою іншомовною термінологією студентами та сприяли подальшому збагаченню їх пасивного та активного вокабуляра в практичній чи науковій сфері майбутньої діяльності, починаючи від підбору актуальних інформативно наповнених медичних текстів (доступних за змістом та складністю) і укладенням відповідних завдань до них, та, завершуючи створенням умовних життєвих ситуацій, які б передбачали застосування вивчених терміноелементів у живому спілкуванні.

Література:

1. Благодарна Т. П. Розвиток навичок роботи з професійно-орієнтованими текстами на початковому етапі вивчення іноземної мови / Т. П. Благодарна // Вісник ХНУ. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки: Збірник наукових праць/Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Вип. 12. – X., 2008. – С. 55-59.
2. Бондар Л. А. Роль дотекстових та післятекстових вправ у вивченні тексту за фахом /Л. А. Бондар // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]: Збірник наук. праць/Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Вип. 8. – К., 2012. – Режим доступу : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_8.
3. Вейсберг Т. Б., Беседіна Т. Г. Формування потенційного словника студентів в курсі вивчення англійської мови за фахом / Т. Б. Вейсберг, Т. Г. Беседіна [Електронний ресурс]: наукові конференції/Простір і час сучасної науки (19-21.04.2012 р.)/Філологічні науки. – Режим доступу : <http://intkonf.org> > Архів > Соціум. Наука. Культура.
4. Джеріх А. С., Шапран Д. П. Вивчення галузевої термінологічної лексики у курсі англійської мови [Електронний ресурс] / А. С. Джеріх, Д. П. Шапран. – Режим доступу : www.rusnauka.com/12_KPSN_2009/Philologia/44841.doc.htm.
5. Ерёмкіна Г. Г. Способи розширення потенціального термінологічного словаря студентів медвуза / Г. Г. Ерёмкіна // Інноваційні технології у викладанні дисциплін мовознавчого блоку в ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти: Збірник матеріалів семінару-наради завідувачів кафедр української, латинської та іноземних мов у ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти. – Івано-Франківськ, 2012. – С.130-132.
6. Загальноєвропейські Рекомендації Ради Європи з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
7. Кравчук Г. В. Навчання професійно-орієнтованого діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами / Г. В. Кравчук // Іноземні мови. – 2008. – № 4. – С. 54-57.
8. Ляховицький М. В. Методика преподавания иностранных языков / М. В. Ляховицький. – М. : Высшая школа, 1981. – 158 с.
9. Петрова О. Б., Попова Н. О. Засоби професійного спрямування навчання іноземної мови у ВНЗ та на етапі післядипломної освіти / О. Б. Петрова, Н. О. Попова // Проблеми комплексного підходу до вивчення термінологічної лексики у спеціалізованому вищому навчальному закладі (термінологічне словотворення): Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції (11 квітня 2012). – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С.131-136.
10. Полежако В. І. Засвоєння студентами фахової термінології є запорукою успішного професійно спрямованого навчання іноземної мови [Електронний ресурс] / В. І. Полежако. – Режим доступу : www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/Pedagogica/72674.doc.htm
11. Семенчук Ю. О. Вивчення термінологічної лексики у курсі ділової англійської мови / Ю. О. Семенчук // Іноземні мови. – 2003. – № 3. – С. 29-32.
12. Чередніченко Г. А., Шапран Л. Ю., Куниця Л. І. Методика навчання іншомовному професійно-орієнтованому читанню студентів немовних вищих навчальних закладів / Г. А. Чередніченко, Л. Ю. Шапран, Л. І. Куниця // Вісник ХНУ. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки: Збірник наукових праць / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Вип. 17. – X., 2008. – С. 150-157.